

**TÜRK HİKÂYECİLİK
GELENEĞİYLE İLGİLİ YENİ BİR
ESER:
TÜRK HALK HİKÂYECİLİĞİ**
Dursun Yıldırım

“Türk Halk Hikâyeciliği” üzerine “Türk Dili İmparatorluğu”nun kadim ve yeni sınırları içinde ve dışında mahallî repertuvarlar üzerine türlü monografik çalışmalar yapılmıştır. Bunların bir belirli yörelerin “hikâye” koleksiyonlarına dayalı monografik çalışmalardır. Türk dilinin yazı diline dönüştürülmüş hemen her lehçesinde bu tür yapılmış ve yayımlanmış akademik yayınlar mevcuttur. Bu bağlamda yapılmış çalışmaların künyeleri epey bir yekûn tutar.

Türlü bakış açıları nedenlerinden dolayı her birinde ‘farklı’ gelişme süreçleri, farklı mahallî repertuvarlara dayalı inceleme, tespit ve sonuçlara varıldığı görülür. “Halk Hikâyesi” diye tanımlamasına gidilen anlatıların ortaya çıkışını sağlayıcı kültür kaynaklarına yerli, yabancı, kitaplardan vs. yapılan göndermeler dışında, anlatılarda ortak temalar işlense bile, mahallî farklılıkların öne çıkarılmasına dönük çalışmalar ideolojik ve kimlik merkezli özellikleri yansıtmaya gereksinimi duyuyor idi. Belki o günlerin getirdiği kaçınılmaz bir mecburiyet, belki mahallî bağları, müşterekliği dışı vurmanın bilinçli bir tutumuydu. Bağimsız Türk devletler ortaya çıkıncaya kadar bu süreç bütün bu özellikleri ile kendini göstermiştir.

Türkiye odaklı yerli ve yabancı “halk hikâyesi” çalışmaları mümkün olduğunca Anadolu ve Rumeli coğrafyası üzerinde yer alan hikâyeciliğe, hikâye anlatıcılığına ve hikâye repertuvarına odaklanmıştır. “Halk Hikâyeleri” adı

verilen bu anlatıların bir kısmı yazıya alınmış yazma eserlerden, bir kısmı matbaa yoluyla çoğaltılıp her yana yayılmış hikâye kitaplarından ve bir kısmı da yakın zamanlarda derleme yöntemi ile derlenip yazıya alınmış metinlerden mürekkep bir repertuar üzerine dayanıyordu.

Münferit çalışmalar bir yana bırakılacak olur ise Türkiye coğrafyası üzerinde “halk hikâyeciliği” ve “halk hikâyeleri” üzerine ilk monografik eserin Türk bilim hayatında Pertev N. Boratav tarafından ortaya konduğu herkesin bildiği bir husustur. Anlatıcılar, anlatılar, onların tasnifi ve değerlendirmeler, kısmen içerik ve biçim tahlilleri ana çizgileri ile de olsa, ilk kez bu çalışmada ele alınıp ortaya konmuştur. Boratav’ın, zamanın şartları ve imkânlarının elverdiği ölçüde hikâyecilerin ve hikâye anlatıcılığının incelenmesi için yeni bir model yapı, yeni bir bakış açısı kazandırdığı bir gerçektir. Hatırladığım

kadarıyla Boratav gibi bir model yapı çalışması Azerbaycan'da Muhammed Huseyn Tahmasib tarafından Bakü, Elm neşriyatında yayımlanmış *Azerbaycan Halk Destanları* adlı çalışmadır. Azerbaycan sahası "halk hikâyeleri" ve anlatıcıları ile ilgili bir çalışmayı 1972 yılında yayımlar. O yıllara göre Azerbaycan orta asır "halk hikâyeleri" çerçevesinde yapılmış önemli bir repertuar ve anlatıcı tipi çalışmasıdır. Yine bir model çalışma Kazak Türklerinin büyük âlimi Rahmankul Berdibayev'in *Kazak Eposu* adlı çalışması 1982 yılında Almatı'da yayımlanmıştır. "Epos" adı burada "manzum" anlatıların tümünü ifade eder. Bu çalışma da geçmişin önemli monografik çalışmalarından biridir. Şüphesiz şu an belleğimde kalıp akla gelen model çalışmalar bağlamında örnek vermek istedim. Belki yeni zamanlara bağlı farklı bakış açıları ve yeni yaklaşımlar çerçevesinde yayımlanmış çalışmalar var ise de şahsen görme fırsatım olmadı.

Buraya kadar söylediklerim *Türk Halk Hikâyeciliği* adlı yeni bir çalışmanın yeni bir model yapı kurgusu içinde bilim dünyasına girmiş olması yüzündendir. "Türk Dili İmparatorluğu" diye ad verdiğim Türk coğrafyası üzerine kurgulanmış kapsayıcı bir model yapı içinde konuyu ele alıp işleyişi ile ilgili bir çalışma oluşu üzerine yukarıdaki sözleri söylemek gereksinimi duydum. Ben buna yerelden Türk dili evrenine yöneliş için atılmış önemli bir adım gözüyle bakıyorum. Artık, gerek eserin yazarı ve gerekse editörü bu tür çalışmalara hazırlık mahiyetinde diyebileceğim çeşitli yayınlar yapmışlar ve yine bir yazımda bunları "kıskırtıcı" önemli çalışmalar diye vurgulamıştım. Ancak bu çalışma; kurgusu, yaklaşım tarzı, kapsayıcılığı açısından bir yöntem ve yaklaşım bakımından bir öncülük görevi üstlenmiş görünüyor. Bunu

böyle deyişimin nedeni, eserin kendisinin kendini "Türkiye Sahası" diye repertuar açısından sınırlamış olması diyebilirim.

"Giriş" kapsamında bir "Söz Başı" ile "Türk Halk Hikâyeciliği"ne kapı açılıyor. Eserin yazarı, konuyu sınırlama nedenlerini açıklıyor ve neden bu çalışmada incelemenin sınırlarını Türkiye bağlamı ile sınırladığına vurgu yapıyor. Amacı, hedefi, yaklaşımı, yapılan çalışmalar belirtiliyor. Kurgu bakımından kusursuz bir model yapı üzerinde "Türk Halk Hikâyeciliği" incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu model yapıya dayalı araştırmaların kendinden sonra konuya ilgi göstereceklere öncülük işlevi yapacağı açıktır. Model yapının anlatım kurgusu on bir ana direk ve kirişten kurulu bir iskelet üzerine oturtulmuştur. Bunların ilk üçü, kavramlar ve tanımlar; anlatıların kaynakları, hikâyelerin konu ve içeriklerine göre tasnifi gibi başlıklardan oluşur.

Çalışmanın duvarlarını işlerken, süslerken, söz örgüsü ile ortaya çıkarmaya çalışırken kullanılacak kavramların belirlenmesi ve tanımlamalarının yapılması, okuyucu açısından aydınlatıcı olmuştur. Okuyucu, neyi nerede, nasıl anlaması icap ettiği konusunda önceden bilgilendiriliyor. Türkiye'de pek sık karşılaşmadığımız bir yaklaşımdır. Doğru ve yerinde ve doğru bir tutumdur, olması gereken yerine getirilmiştir.

Anlatıların doğuş kaynakları; yerli, ödünçleme, kitabı vs. üzerinde duruluyor. Bu model yapının vazgeçilmez bilgi alanıdır. "Hikâye"lerin taşıdığı özellikleri, doğduğu kültür ortamını anlama, neleri kendisiyle birlikte geldiği kültüre taşıdıkları veya yerli ve geçmişten geleceğe taşınan hikâyeler kültür yapımız bakımından önemlidir. Çünkü bütün bunlar, yeni karışımların, yeni kültür terkiplerinin oluşmasına ve gelişmesi-

ne yardım edecektir. Ancak, bütün bu oluşumlar ve sözel metin hüviyeti kazanıp dinleyiciye erişmesi şüphesiz onları tasnif edip dinleyici önüne çıkarıp sazları eşliğinde çalıp çığırarak anlatan yaratıcı ve anlatıcılar gerçekleştirir.

İsmet Çetin, çalışmasında “Türk Dili İmparatorluğu” dediğim Türk coğrafyasında, yörelere göre yaratıcı ve anlatıcı (akın, jirav, bahşı, meddah, âşık) adlandırmalar üzerinde durup her birinin özelliklerini açıklar. Bu önemli bahis, âşık yaratıcı ve anlatıcılar, hikâye dağarcıkları ile hikâyelerin icra edildiği mekânlar, özellikle “kahvehâne” ortamları ve işlevleri üzerinde değinilmektedir. Buraya kadar araştırmanın gerçekleştirilmesinde nasıl bir yol izleneceği, “hikâyecilik” çerçevesine girmek için bu yönde hikâyeciliği gerçekleştiren olmaz ise olmaz konumunda olan anlatıcılar, hikâye dağarcığı ve icra mekânları açıklandıktan sonra anlatı yapısına geçilmesi, inceleme sistematığının mantık düzeni bakımından iyi düşünülüp tasarlandığını ve kurgulanmış olduğunu söyleyebilirim.

Hikâyenin gerçekleştiği icra çerçevesi içinde bir “metin” gibi ele alındığı ve incelendiği görülüyor. Bu bağlamda sözel icra bağlamından ortaya çıkan birleşik icra metni şöyle bir düzen içinde gerçekleşir: Fasil, döşeme, anlatı, dua <duvak kapma>. İcra dua ile tamamlanıp bittiğinde icra metni de tamamlanmış olur. Ancak icra metni içinde yer alan ve dinleyicilerin büyük bir heyecan ve merak ile beklediği anlatıcının kendilerine sunacağı anlatıdır. İsmet Çetin burada hikâye kahramanının genellikle bir âşığın biyografik hayat hikâyesi olduğunu söylüyor. Bu anlatıların bir kısmı tasavvuf açısından bakıldığında bir erginleşme süreci gibi de algılanır. Anlatıcıların da kendilerine “âşık” unvanını almış olmaları da “ozan” kavra-

mının yeni kültür ortamında anlamını yitirip değer yitirmesiyle bağlıdır. Yeni kültür içinde “âşık” olmak ermişliğin başka bir boyuta kendilerini taşıyor ve toplumda kendilerine bir saygınlık kazandırır. Anlatıların da buna uygun işlevler de yüklenmesi, dinleyicilerin iki yönlü beklentilerine yanıt verme olanağı yaratıyordu. Biçim ve üslup özellikleri iskeletin söz örgüsü ile yapı taşları arasını sağlayıcı, iskelete tasvir ve manzum söyleyişleri ve söyleşiler, bir başka deyişle monolog ve diyalogların olması icap eden yerlere yerleştirilmesi ile kendini gösterir.

Yukarıda belirtilen hikâyelerde çeşitli durumlara bağlı olarak yer alan şiirlerin özellikler üzerinde durulduktan sonra “Halk Hikâyelerinin Yapısı” başlığı altında, hikâyelerin şahıs, mekân kadroları geniş biçimde, tiplere ve türlü varlıklara göre, ele alınıp incelenir. Buraya kadar sistemin kusursuz biçimde işletilmiş olduğunu söyleyebilirim. Ancak, burada “Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi” başlığı altında yer alan kısmın “Halk Hikâyelerinin İcracıları/Anlatıcıları” bölümü ile birleştirilerek, iki alt başlık içinde bir araya getirilmesinin daha yerinde olacağı kanısındayım.

Araştırmanın son bölümü, hikâyeciliğin değişimi ile gelişme süreci içinde ortaya çıkan yeni durumlara ve sorunlara değinilmesi ile bitiyor. Değişimlerin örnek metinler üzerinden yapılmış olmasını da öğreticilik açısından önemli bir özellik olarak değerlendiriyorum.

Şunu söylemek isterim. İsmet Çetin, hikâye ve hikâye anlatıcılığı üzerine çok önemli bir araştırmayı bilim dünyamıza kazandırmıştır. Sadece tek bir önerim dışında dişe dokunur başka bir tenkit noktası göremedim. Öğrencim de olsa kimseye bilimsel konularda

hatır etmediğim bilindir. Türk bilim hayatına güzel işler kazandıranları kutlamak hoşuma gider. İsmet Çetin, seni bu çalışmadan dolayı kutluyorum. Çalış-

malarını “Türkiye sahası” ile sınırlama, “Türk Dili İmparatorluğu” üzerine yay, derim.

DEDE KORKUT OĞUZNÂMESİ -BOYLAR VE SOYLAMALAR: GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE SÖZLÜ ÇEVİRİSİ DRESDEN NÜSHASI VE GÜNBED-İ KÂVUS/TÜRKMENSAHRA EL YAZMASI ESASINDA

Hülya Uzuntaş*

Maceraları, yaşayışı ve hayat görüşleriyle geniş Oğuz topluluğunu konu edinen (Ergin, 2011: 23) destani hikâyelerden müteşekkil *Dede Korkut Kitabı*'nın bir giriş ve on iki boydan oluşan Dresden yazması ile bir giriş ve Dresden yazmasındaki altı boyu ihtiva eden Vatikan yazması üzerine bugüne değin pek çok çalışma yapılmıştır. Aralık 2018'de İran/Tahran'da *Dede Korkut Kitabı*'nın 27 soy(lama) ve 2 boy(lama)¹ ihtiva eden 61 sayfalık Günbed yazmasının gün yüzüne çıkması ile bir yandan yeni yazma üzerinde birçok yayın yapılmış, diğer yandan mevcut *Dede Korkut* yazmaları ile mukayese edilerek ihtilafli bazı kelime veya ibarelere açıklık getirilmiştir.

2020 yılında da *Dede Korkut Hikâyeleri* üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. Bu konudaki son çalışmalardan biri, Sultan Tulu'nun Nobel Akademik

Yayıncılık yayınları arasından Aralık ayında çıkan *Dede Korkut Oğuznâmesi -Boylar ve Soylamalar- Günümüz Türkçesine Sözlü Çevirisi. Dresden Nüshası ve Günbed-i Kâvus/Türkmensahra El Yazması Esasında* adlı 392 sayfalık eserdir. Yazar bu çalışmasında Dresden yazması ile Günbed yazmasındaki metinlerin günümüz Türkçesine sözlü çevirilerini, yazıcıların üslubunu mümkün olduğunca koruyarak yapmıştır.

Eserde kapak sayfası olarak Türklerin avcılık veya savaş sahnelerinin resmedildiği bir görselin tercih edilmesi, Türk kültürünün ortak mahsulü olan ve avcılık ile savaş sahnelerinin sıklıkla yer aldığı *Dede Korkut Kitabı* üzerine hazırlanmış bu çalışmanın içeriği ve kapak sayfası arasındaki ahengi gözler önüne serer. İç kapak sayfasının (s. i) ardından, ömrünü *Dede Korkut* çalışmalarına vakfeden bilim insanlarının ruhlarına ithaf edilen eserin *ithaf sahifesi* (s. iii) gelir. Eser bölümlerinin başlık ve alt başlıklarına ait sayfa numaralarının yer aldığı *İçindekiler* (s. v-vi) kısmından sonra yazarın kısa bir özgeçmişi “*Yazar Hakkında*” (s. vii-viii) başlığı ile verilmiştir. “*Ön söz*”de (s. ix-x), uzun bir hazırlık süreci olduğu vurgulanan eserin hazırlık aşamasında izlenen yöntem üzerinde durulmuş, bugüne değin yapılan *Dede Korkut* yayınlarından farklı olarak metinlerin günümüz Türkçesine sözlü çevirisinin “yazıcıların dil üslubuna fazla müdahale edilmeden” yapıldığı belirtilmiştir. Eserde kullanılan kısaltmalar ve işaretlerin listesi *Kısaltmalar ve işaretler* (s. xi-xiv), kaynakların

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

1 Yazmadaki boy(lama) ve soy(lama)ların sayısı konusunda araştırmacılar arasında görüş ayrılığı vardır. Konuyla ilgili bk. Sertkaya, 2020a: 161-165.